

Adam Szczupak, *Melnyk Michał (Mychajło)* [w:] *Przemyski słownik biograficzny*, pod red. Ewy Grin-Piszczyk, Tomasza Pudłockiego, Anny Siciak, Przemyśl 2016 s. 115-120

MELNYK MICHAŁ (MYCHAJŁO). 21 X 1903 Sucha Wola k. Lubaczowa – 9 X 1955 Kijów. Bp, duchowny greckokatolicki, profesor seminarium duchownego w Przemyślu, prawosławny biskup drohobycki i samborski. Był synem Iwana Melnyka, strażnika leśnego w Dubynie i Katarzyny z d. Urszel, rolniczki z Zalesia. Został ochrzczony w cerkwi greckokatolickiej Wprowadzenia Bogurodzicy do Świątyni w Suchej Woli 8 XI 1903.

Ukończył szkołę ludową w rodzinnej wsi. W 1917 r. wstąpił c.k. Gimnazjum z ruskim (ukraińskim) językiem nauczania w Przemyślu, które ukończył w 1925 r., zdając z wyróżnieniem egzamin dojrzałości. W tym samym roku został przyjęty do Greckokatolickiego Seminarium Duchownego w Przemyślu. W 1927 r. wysłano go na studia teologiczne w Collegium Canisianum w Innsbrucku. W 1929 r. został wyświęcony na kapłana jako celibatariusz w katedrze greckokatolickiej w Przemyślu przez biskupa Jozafata Kocylowskiego. Po święceniach wrócił na studia w Innsbrucku, które zakończył 9 XII 1931 obroną doktoratu z teologii.

W styczniu 1932 r. objął obowiązki wikariusza w Komarnikach k. Turki; pełnił je do lutego tego samego roku. Przejął wówczas funkcję administratora parafii greckokatolickiej w Niżankowicach. Pełnił ją do 1933 r., kiedy to został mianowany proboszczem tej parafii. Jednocześnie w tym samym roku objął funkcję profesora w Diecezjalnym Zakładzie Teologicznym w Przemyślu i wykładowcy w przemyskim Greckokatolickim Seminarium Duchownym. Wykładał tam teologię moralną (1933–1939), wprowadzenie do Nowego Testamentu (1933–1934), hermeneutykę (1933–1934) oraz pedagogikę (1936–1939). Był także członkiem komisji w czasie egzaminów z teologii

pastoralnej, patrologii, prawa kanonicznego i karnego. Był lubianym i obdarzonym szacunkiem wykładowcą, uważanym za wzór kapłana.

W 1935 r. został mianowany referentem konsystorza biskupiego w Przemyślu i kanonikiem. Od maja 1937 r. pełnił funkcję wicedziekana niżankowickiego.

8 II 1939 został oskarżony przez Starostwo Powiatowe w Przemyślu o zamienianie nazwisk o polskich zakończeniach na ukraińskie w księgach metrykalnych cerkwi w Niżankowicach. Starostwo złożyło na niego w tej sprawie doniesienie do prokuratury w Przemyślu.

Według sowieckich danych wywiadowczych, na początku lipca 1941 r., po zajęciu Niżankowic przez hitlerowców, zorganizował uroczystą procesję ulicami wioski, a następnie na wiecu zapewniał o wierności narodu ukraińskiego wobec niemieckiej armii. Wygłosił także w cerkwi kazanie o powstaniu niepodległej Ukrainy i odprawił nabożeństwo w intencji wojska niemieckiego. Podobne nabożeństwa celebrował następnie regularnie. W czasie okupacji hitlerowskiej był też zaangażowany w organizację placówki Ukraińskiej Policji Pomocniczej. Wiadomości o tych wydarzeniach mogły potem posłużyć sowieckim służbom bezpieczeństwa jako narzędzie szantażu wobec jego osoby.

Jesienią 1944 r., po przecięciu terenów greckokatolickiej diecezji przemyskiej przez granicę polsko-sowiecką, został mianowany przez biskupa Jozafata Kocyłowskiego wikariuszem generalnym dla 13 dekanatów eparchii pozostałych po radzieckiej stronie kordonu. Według niektórych hipotez miał objąć tę funkcję samowolnie. Najprawdopodobniej jednak przejął obowiązki wikariusza generalnego na mocy ustnej nominacji ordynariusza, która nie miała potwierdzenia w formie pisemnego dokumentu.

W kwietniu 1945 r. został aresztowany przez NKWD i

pozyskany do współpracy z radzieckim aparatem bezpieczeństwa. Według najbardziej prawdopodobnej hipotezy, miał zostać złamany fizycznymi torturami. 14 V 1945 został wezwany do Lwowa na spotkanie z pułkownikiem NKWD Siergiejem Danylenką, podczas którego zgodził się nawiązać kontakt z ks. Hawryłą Kostelnykiem i podjąć się razem z nim zorganizowania Grupy Inicjatywnej ds. połączenia Kościoła greckokatolickiego z Rosyjską Cerkwią Prawosławną. Miał pełnić w niej funkcję reprezentanta eparchii przemyskiej. Już wówczas sowieckie służby specjalne przewidywały dla niego funkcję biskupa prawosławnego w Drohobyczu, pod warunkiem, że będzie dokładnie wykonywał powierzone mu zadania. Następnego dnia jeszcze raz spotkał się z Danylenką i z Kostelnykiem. Skrytykował wówczas odezwę patriarchy moskiewskiego Aleksego I wymierzoną przeciw metropolicie Szeptyckiemu, jako mogącą poważnie zaszkodzić przyszłym działaniom Grupy Inicjatywnej. Razem z Kostelnykiem miał protestować przeciw temu, by Grupa składała się tylko z dwóch osób, podkreślając, że wówczas nie będzie miała żadnego znaczenia, a w jej skład powinien wejść także przedstawiciel eparchii stanisławowskiej. 17 V jeszcze raz spotkał się z Danylenką i Kostelnykiem oraz z ks. Izydorem Łubem, wytypowanym na trzeciego członka Grupy. Tym ostatnim został ostatecznie ks. Anton Pelwecki. Wkrótce potem Melnyk wyjechał ze Lwowa i rozpoczął poszukiwania potencjalnych zwolenników wśród duchownych grekokatolickich. Wyznaczonym dla niego zadaniem było prowadzenie działań antyunijnych na terenie obwodu drohobyckiego oraz informowanie o działalności księży powiązanych z ukraińskim podziemiem.

Po ogłoszeniu powstania Grupy Inicjatywnej 28 V 1945, jej członkowie wystosowali pismo do rządu Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (USRR) w Kijowie, określając Kościół unicki jako „historyczny przeżytek” i

prosząc o poparcie władz dla swoich działań. Tego samego dnia Grupa wydała odezwę *Do Przewielebnego Duchowieństwa Greckokatolickiego w zachodnich obwodach Ukrainy*, przedstawiając w czarnych barwach dzieje Kościoła greckokatolickiego i konieczność połączenia go z Cerkwią prawosławną. Pod dokumentami widniał podpis Melnyka jako Wikariusza Generalnego diecezji przemyskiej obwodu drohobyckiego i przedstawiciela diecezji przemyskiej.

Po uznaniu przez władzę radziecką 18 VI 1945 Grupy inicjatywnej za jedyny legalny organ władzy w Kościele greckokatolickim, Melnyk włączył się w antykatolicką działalność propagandową. Podróżował on po terenie metropolii lwowskiej i wygłaszał wykłady dla księży. Zbierał także wśród duchownych greckokatolickich w obwodzie drohobyckim deklaracje przystąpienia do Grupy Inicjatywnej, odnosząc na tym polu największe sukcesy spośród jej przywódców. Odwiedził przy tym wszystkie rejony obwodu drohobyckiego. Zdaniem ks. Hawryła Kostelnyka, Melnyk, choć bardzo skutecznie, prowadził działania antyunijne na tym terenie głównie metodami administracyjnymi, ignorując potrzebę przekonania oponentów za pomocą swoich wystąpień i dyskusji z duchownymi greckokatolickimi. Z kolei biskup prawosławny Makary Oksijuk, doceniając sukcesy Melnyka w pozyskiwaniu zwolenników Grupy Inicjatywnej, podkreślał konieczność jego ciągłego kontrolowania. Według opinii Oksijuka, Melnyk prowadził akcję zjednoczeniową nieszczerze, w nadziei uratowania dawnych kapłanów greckokatolickich, którzy w praktyce nadal będą prowadzić działalność duszpasterską w duchu katolickim.

W tym czasie Melnyk prowadził również pełną ostrą polemikę korespondencją z ks. Bazylim Hrynykiem, proboszczem greckokatolickiej parafii katedralnej w Przemyślu. Przynajmniej dwukrotnie dawni współpracownicy spotkali się potajemnie w strefie przygranicznej.

Miał też utrzymywać kontakty z ukraińskim podziemiem, w tym z kapelanem Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA) ks. Wasylem Szewczukiem ps. „Kadyło”.

Melnyk był przekonany, że biskupi dla prawosławnych diecezji w Galicji Wschodniej muszą wywodzić się z szeregow dawnych duchownych greckokatolickich, gdyż w przeciwnym razie kapłani i wierni będą odbierać to jako początek rusyfikacji struktur cerkiewnych. Opowiadał się również za zachowaniem lokalnych zwyczajów liturgicznych oraz innych elementów galicyjskiej tradycji kościelnej.

28 VII 1945 przewodniczący Grupy Inicjatywnej, ks. Kostelnyk zasugerował radzieckim służbom bezpieczeństwa kandydaturę Melnyka na prawosławnego biskupa drohobyckiego, a 3 X 1945, polecił patriarsze Moskwy Aleksemu I wyświęcić Melnyka na biskupa. We wrześniu 1945 r. naczelnik UNKGB w obwodzie drohobyckim Wołodymyr Majstruk poparł ten postulat. Wówczas zaakceptował go również Szef Ludowego Komisariatu Bezpieczeństwa Państwowego USRR gen. Siergiej Sawczenko.

Jako że wśród duchownych greckokatolickich pojawiły się, inspirowane i popierane przez radzieckie służby bezpieczeństwa, plany zwołania osobnego soboru zjednoczeniowego w obwodzie drohobyckim, Kostelnyk apelował 17 X 1945 do Melnyka o powstrzymanie tych działań. Sam Melnyk już w sierpniu odrzucił sugestie sowieckich funkcjonariuszy, aby zorganizować osobne sobory zjednoczeniowe dla poszczególnych obwodów.

13 XII 1945 wziął udział w spotkaniu w Kijowie m.in. z przewodniczącym Rady ds. Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego Georgijem Karpowem oraz przewodniczącym Rady ds. Kultów Religijnych Iwanem Polańskim, na którym dyskutowano nad przyszłym soborem zjednoczeniowym Kościoła greckokatolickiego i pra-

wosławnego. 18 XII Sergiej Sawczenko zatwierdził jego plan i wyświęcenie Melnyka na biskupa drohobyckiego. 4 II 1946 Kostelnik zwrócił się z prośbą do egzarchy Ukrainy Joana o chirotonię biskupią dla Melnyka i Pelweckiego.

18 II 1946 wraz z pozostałymi liderami Grupy Inicjatywnej, Melnyk zatwierdził listę kandydatów na uczestników soboru „zjednoczeniowego”. 19 II Święty Synod Biskupów Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego zdecydował o udzieleniu mu chirotonii biskupiej. 20 II 1946, razem z dwunastoma duchownymi powiązаныmi z Grupą Inicjatywną, Melnyk został oficjalnie przyjęty w Kijowie przez prawosławnego metropolitę kijowskiego Joana Sokołowa. 22 II w cerkwi Wniebowstąpienia Pańskiego w Ławrze Kijowsko-Pieczerskiej uroczystie przeszedł na prawosławie i złożył śluby zakonne. 25 II został konsekrowany w soborze św. Włodzimierza w Kijowie na biskupa eparchii drohobyckiej, zwanej też drohobycko-samborską. Obejmowała ona pozostałe po radzieckiej stronie granicy tereny diecezji przemyskiej, z której zostały niekanonicznie wyłączone. Konsekratorami byli metropolita kijowski i egzarcha Ukrainy Joan Sokołow, arcybiskup lwowski i tarnopolski Makary Oksijuk, biskup mukaczewski i użhorodski Nestor Sydoruk oraz biskup stanisławowski i kołomyjski Anton Pelwecki. W swoim pierwszym kazaniu podczas chirotonii Melnyk podkreślił, że obrońca polskiego dzieła unii – biskup Kocyłowski znalazł się w więzieniu, a dawne podziały wśród narodu ukraińskiego dzięki prawosławiu zostały przewyciężone wzajemną miłością. Wziął następnie udział w bezpośrednich przygotowaniach do tzw. Soboru lwowskiego, mającego nadać likwidacji Cerkwi greckokatolickiej pozory legalności.

Pierwszego dnia soboru, 8 III 1946, Melnyk koncelebrował nabożeństwo na jego otwarcie. Następnie, zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, został wybrany na członka prezydium soboru, bez informowania zgromadzonych

o fakcie, że nie jest już duchownym greckokatolickim, lecz prawosławnym biskupem. Ujawniono to dopiero po przegłosowaniu wniosków o zerwaniu unii z Rzymem i połączeniu z Rosyjską Cerkwią Prawosławną. 9 III koncelebrował Służbę Bożą, podczas której uroczystie ogłoszono likwidację unii. Jako członek prezydium soboru podpisał się pod odezwą do duchowieństwa i wiernych greckokatolickich likwidacji unii, a także pod telegramami do patriarchy Konstantynopola Maksymosa, patriarchy Moskwy Aleksego, egzarchy Ukrainy Joana, Józefa Stalina oraz Nikity Chruszczowa. 10 III podczas Liturgii dziękczynnej wygłosił okolicznościowe kazanie poświęcone zjednoczeniu Cerkwi, jedyny raz zabierając głos podczas obrad soboru, którego uchwały były w świetle katolickich i prawosławnych przepisów kanonicznych pozbawione ważności. Tego samego dnia podpisał się pod odezwą Soboru do duchowieństwa i wiernych Kościoła greckokatolickiego o skasowaniu unii brzeskiej i przyłączeniu do Cerkwi prawosławnej.

Jako członek sześćosobowej delegacji soboru, Melnyk wyjechał 31 III do Kijowa. 3 IV spotkał się tam z pierwszym sekretarzem Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) Ukrainy Nikitą Chruszczowem i przewodniczącym Prezydium Rady Najwyżej USRR Mychajłem Chreczuchą. 5 IV 1946 został przyjęty w Moskwie przez patriarchę Aleksego oraz przedstawicieli radzieckich władz, m.in. przewodniczącego Rady ds. Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego Georgija Karpowa.

Jako prawosławny biskup, wybrał na swoją siedzibę dawny klasztor bazylianów w Drohobyczu. Jego pierwszym zadaniem było prowadzenie akcji formalnego przyłączania dawnych kapłanów greckokatolickich do Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego. W związku z pogrózkami banderowców pod jego adresem, otrzymał ochronę radzieckich organów bezpieczeństwa. Melnyk miał ratować

zagrożonych aresztowaniem kapłanów greckokatolickich, wydając im fałszywe potwierdzenia współpracy z Grupą Inicjatywną. Najprawdopodobniej on sam lub jego zaufany współpracownik spotykał się w konspiracji z przedstawicielami ukraińskiego podziemia, przekonując o potrzebie połączenia się z Kościołem prawosławnym i przekazując korespondencję z jednym z liderów Grupy Inicjatywnej, najpewniej ks. Kostelnykiem.

W styczniu 1948 r. razem z biskupami Antonem Pelweckim i Nestorem Sydorukiem wysłał bezprecedensowy list do Nikity Chruszczowa, protestując przeciw zabójstwu greckokatolickiego biskupa mukaczewskiego Teodora Romży. 28 VIII 1949 wziął udział w uroczystej liturgii w Mukaczewie z okazji likwidacji Kościoła greckokatolickiego na Ukrainie Zakarpackiej.

28 I 1950, zmuszony przez dekret Świętego Synodu Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej, wydał polecenie usunięcia z rytu bizantyńskiego oraz wystroju świątyń elementów tradycji łacińskiej. Spotkało się to z dezaprobatą duchowieństwa oraz wiernych. Melnyk sam był przeciwny tym zmianom i starał się o zachowanie, w jak największej mierze dawnych tradycji greckokatolickich. Ignorował ponadto składane mu donosy o przykładach potwierdzających przywiązanie kapłanów i wiernych do wiary katolickiej.

W dniach 2-4 XII 1952 wziął udział w konferencji organizacji religijnych ZSRR w Moskwie, poświęconej obronie pokoju. Zmarł 9 X 1955 w hotelu w Kijowie, gdzie przybył na naradę biskupów prawosławnych. Jako oficjalną przyczynę śmierci podano chorobę serca. Nie jest wykluczone, że padł ofiarą skrytobójczego mordu dokonanego przez radzieckie służby specjalne. Pochowany 13 X 1955 na cmentarzu miejskim w Drohobyczu.

Źródła i opracowania

Źródła: Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Oleszycach, Liber Natorum parafii greckokatolickiej w Suchej Woli z lat 1895–1945; Archiwum Państwowe w Przemyślu, Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego, sygn. 9305; ibidem, IV Państwowe Liceum i Gimnazjum z ruskim językiem nauczania w Przemyślu, sygn. 35, s. 299, sygn. 36, s. 588, sygn. 38, npg, sygn. 39, npg, sygn. 41, npg, sygn. 51; D. Blazejowskij, *Historical šematism of the Eparchy of Peremyšl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna*, Lwiv 1995, s. 29, 353, 768; *Chresnoju dorohoju. Funkcionuwannaja i sprobny likwidaciji Ukrajinškoji Hreko-Katolyčkoj Cerkwy w umowach SRSR u 1939–1941 ta 1944–1946 rokach*, Lwiv 2006, s. 69, 72–74, 85, 211–216, 221–222, 231–232, 294, 301, 314–315, 319, 324–329, 335–343, 353, 355–362, 367, 370, 377–378, 380–382, 585, 423, 599, 602–603; S. Dziubina, *I stwerdy diło ruk naszycy...*, Warszawa 1995, s. 44; *Likwidacja UHKC (1939–1946)*, t. 1, Kyjiw 2006, s. 24, 26, 29, 31, 42, 44–46, 48, 50–52, 302, 456, 518, 616, 654–664, 670–671, 677–678, 680–683, 693, 716, 741–754, 771–773, 782–783, 804, 840; ibidem, t. 2, s. 6, 8, 21, 49–50, 79, 85, 88, 90, 109–110, 118, 127, 133–134, 157, 168–174, 211, 229, 237, 253–256, 259–260, 270, 273, 290, 295, 313, 322, 325, 327, 352–353, 394, 409, 413–415, 419, 444, 449, 453, 458, 507–510, 513–514, 517–518, 544, 572–573, 580, 585, 593, 600, 608, 610, 615, 620–624, 627–629, 634, 637, 643 – 644; *Martyrolohija Ukrajskych Cerkow*, t. 2, Toronto–Bałtymor 1985, s. 69, 73–74, 79, 241, 259, 269–270; *Neskorena Cerkwa*, Kyjiw 2001, s. 23, 29–32, 34, 36, 59–67, 81–82, 85, 90, 92, 101, 106, 110–113; S. Nabywaniec, M. Lignowski, *Stan greckokatolickiej diecezji przemyskiej w pozostalej w granicach Polski jej części według danych z 10 III 1946 roku*, [w:] *Kościół na drogach historii. Księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi Doktorowi Tadeuszowi Śliwie*, po red. J. Wolczańskiego, Lwów–Kraków 1999, s. 233–235, *Peremyška Duchowna Seminarija u spohadach otcja Iwana Chomy (wojenni roky 1944–1945)*, [w:] *Peremyszl i peremyška zemla protiahom wikiw*, t. 2, Peremyszl–Lwiv 2001, s. 298–299; „Peremyški Jeparchijalni Widomosty” 1932, nr 2, s. 40; ibidem, nr 3, s. 52; ibidem, 1933, nr 7, s. 93; ibidem, 1935, nr 10–11, s. 99; ibidem, nr 12, s. 110; ibidem, 1937, nr 6, s. 68; *Szematyzm useho hreko- katolyčkoho kłyra*

złuczenych eparchij peremyskoj, sambirskoji i sjaničkoji na rik Bożuj 1926, Peremyszl 1926, s. 269; *ibidem, na rik Bożuj 1928*, Peremyszl 1928, s. 389; *ibidem, na rik Bożuj 1930*, Peremyszl 1930, s. 230; *ibidem, na rik Bożuj 1932*, Peremyszl 1932, s. 19; *ibidem, na rik Bożuj 1934*, Peremyszl 1934, s. 19, 95; *ibidem, na rik Bożuj 1936*, Peremyszl 1936, s. 17, 19, 83; *ibidem, na rik Bożuj 1937*, Peremyszl 1937, s. 17, 19, 83; *ibidem, na rik Bożuj 1938/1939*, Peremyszl 1938, s. 17, 19, 84, 86; *Zwidomlennja wyditu „Kružka Rodycziw” pry Derżawnij Gimnaziji z ukrajinškoju mowoju nawczannja w Peremyszli za szkilnyj rik 1935-36*, Peremyszl 1936, s. 169; *Zwit dyrekcyji c.k. Gimnaziji z ukrajinškoju wykładowoju mowoju w Peremyszly za szkilnyj rik 1917/18*, Peremyszl 1918, s. 42.

Opracowania: W. Badiak, *Nasz Władyka. Żyttja ta posmertni mytarstwa peremyszlśkocho blażennoho Josafata Kocyłowskocho*, Lwiv 2002, s. 96; I. Biłas, *Likwidacja grekokatolickiej diecezji przemyskiej oraz tragiczne losy jej ordynariusza bp. Jozafata Kocyłowskiego w kontekście polityki wyznaniowej ZSRR*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 3, pod red. S. Stępnia, Przemyśl 1996, s. 286 – 287; B. Biłyj, *Narys istoriji Peremyskocho jepyskopstwa schidnoho obrjadu*, „Peremyski Archyjeparchijalni Widomosti”, cz. 4: 2006, s. 91; B. Bociurkiw, *Ukrajinska Hreko-Katolyčka Cerkwa i Radjanska derżawa (1939–1950)*, Lwiv 2005, s. 65, 101, 107–108, 112, 115, 120, 127, 130–131, 135–138, 144–150, 153, 155–156, 160–162, 179–180, 195, 210–211; *idem, Ukrajinska hreko-katolyčka Cerkwa w katakumbach (1946–1989)*, „Kowczeh”, nr 1993, nr 1, s. 128–129; I. Bryndak, *Trahiczna doja jepyskopa Mychajila Melnyka*, „Słowo” 2006, nr 2, s. 11–12; B. Cywiński, *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej*, t. 2, Warszawa 1994, s. 168–173; J. Gbur, *Grekokatolicki Kościół katakumbowy na Ukrainie po II wojnie światowej*, [w:] *Unia Brzeska z perspektywy czterech stuleci*, pod red. J.S. Gajka i L. Górki, Lublin 1998, s. 219–220; *idem, Odrodzenie i organizacja Kościoła grekokatolickiego na Ukrainie*, [w:] *Unia Brzeska. Przeszłość i terażniejszość 1596–1996*, pod red. P. Natanka i R. Zawadzkiego, Kraków 1998, s. 49–50; B. Gudziak, S. Hurkina, O. Turij, *Hierarchia i duchowieństwo ukraińskiego Kościoła grekokatolickiego w podziemiu*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 4, pod red. S. Stępnia,

Przemyśl 1998, s. 315; I. Hałagida, *Polityka władz komunistycznych wobec Kościoła greckokatolickiego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej (1944–1956) – podobieństwa i różnice*, [w:] *Kościół, naród, państwo. Działalność i dziedzictwo Metropolity Andrzeja Szeptyckiego (1865–1944)*, pod. red. A.R. Szeptyckiego, Wrocław–Warszawa 2011, s. 210–211; idem, „Szpieg Watykanu”. *Kapłan greckokatolicki ks. Bazyli Hrynyk (1896–1977)*, Warszawa 2008, s. 38; T. Jemeljanowa, *Lwowski cerkowny sobor 1946 roku u switli dokumentalnoho kino*, „Archiwy Ukrainy” 2009, nr 5, s. 169–170, 172, 175; H.D. Kamp, *Kościół unicki po 1944 r.*, [b.m.w.] 1986, s. 15–17; A. Kosyło, *Likwidacja Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego w Związku Radzieckim*, „Prawo – Administracja – Kościół” 2003, nr 1–2, s. 148 – 151; H. Łużnyćkyj, *Ukraińska Cerkwa miż schodom i zachodom*, Lwów 2008, s. 527–528; J. Moskałyk, *Dramatyzm antysoboru lwowskiego z 1946 r.*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, t. 20: 2006, s. 228–235; F. Rzemieniuk, *Walki polityczne greckokatolickiego duchowieństwa o niepodległość Ukrainy w okresie II Rzeczypospolitej (1918–1939)*, Siedlce 2003, s. 80, 83, 141–142; A. L. Sowa, *Stosunki polsko-ukraińskie 1939–1947*, Kraków 1998, s. 271–272; S. Stępień, *Represje wobec Kościoła greckokatolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej po II wojnie światowej*, [w:] *Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa*, t. 2, pod red. S. Stępnia, Przemyśl 1994, s. 202–209, 212, 216; A.H. Welykyj, *Switła i tini ukrajinskoji istoriji*, Lwów 2007, s. 35–36, 88–123; O.O. Wołyneć, M.P. Het'manczuk, Ł.P. Rżyśkyj, *Ukrajinska Hreko-katolyčka Cerkwa i derżawa: teorija ta praktyka wzajemodiji*, Lwów 2007, s. 104–106.